

GODIŠNJAK DRUŠTVA ISTORIČARA BOSNE I HERCEGOVINE

XIX. godina 1970—1971, Sarajevo, str. 342

Posljednji broj **Godišnjaka** donosi više interesantnih priloga iz bosanskohercegovačke i jugoslovenske istorije. Ovo je jubilarni broj koji »formalno« obilježava 25-godišnjicu postojanja Društva istoričara Bosne i Hercegovine. Redakcija ga nije posebno pripremala za taj jubilej ali je nastojala da prilozi koje donosi održavaju nivo naše istorijske nauke.

Godišnjak je zadržao svoju raniju formu. U ovom broju donosi deset rasprava i članaka, četiri priloga i deset ocjena i prikaza koji tretiraju različite istorijske probleme.

Radovi dr Sime Ćirkovića: **Jedna bosanska kraljevska presuda** (str. 9—18) i dr Johna Finea, **Uloga bosanske crkve u javnom životu srednjovjekovne Bosne** (str. 19—29), predstavljaju nove priloge proučavanju pravne i crkvene istorije srednjovjekovne bosanske države.

Profesor S. Ćirković u svom članku na osnovu građe iz Dubrovačkog arhiva donosi nekoliko rijetkih podataka iz »istorije srednjovjekovnog bosanskog prava« iz kojih se na jednom primjerku može vidjeti kakvi su bili pravni odnosi bosanskog kralja, kao vrhovnog sudije, i Dubrovčana sredinom 30-godina XV vijeka. »Presuda« koju je 1423. donio kralj Tvrtko II Tvrtković o sporu dvojice mletačkih i jednog dubrovačkog trgovca opovrgnuta je od strane dubrovačkog suda, koji je svoga građanina oslobodio, pozivajući se na ranije »ustaljene« državno-pravne odnose sa Bosnom i Srbijom.

Docent Univerziteta u Mičigenu (SAD) dr John Fine u svom kratkom članku iznosi jedno novo mišljenje o ulozi bosanske crkve u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, nastojeći da dokaže da je njena uloga u našoj historiografiji »isforsirana«, pri čemu zastupa jedan pomirljiviji stav kad je u pitanju javna uloga pripadnika te crkve u poslovima državnih institucija i plemstva.

Za proučavanje agrarnih i političkih odnosa u Bosni i Hercegovini pod turskom vlašću vrijedni su pažnje radovi: Avde Sućeske, **Evolucija u nasljeđivanju odžakluk timara u Bosanskom pašaluku** (str. 31—43) i Ahmeda Aličića, **Ustanak u Drobnjacima 1805. godine** (str. 45—70).

Autor prvog članka je na osnovu turske arhivske građe nastavio rad koji je u istoriografiji inicirao Nedim Filipović (Odžakluk timari u Bosni, POF, V, Sarajevo, 1955. str. 251—274.) na proučavanju pitanja odžakluk timara u Bosni. Svestranom analizom dokumenata (u prvom redu fermana) Sućeska je došao do novih rješenja o ovom problemu. Ustanovio je da su odžakluk timari u Bosni postali nasljedni 1593. godine. Kako su ovi »predstavljali samo jednu varijantu timara«, pojavio se problem oko načina njihovog nasljedstva. Na početku sistem nasljeđivanja nije bio potpuno izgrađen, ali su potrebe prakse uticale da tokom vremena bude usavršavan. Konačno, 1192 (1778) posebnim fermanom (Hatt i Hümayim) problem je riješen kada«... su definitivno precizirani uslovi nasljeđivanja zijameta i timara po sistemu odžakluka« (38).

U svom radu A. Aličić je dao kompleksnu sliku odnosa osmanske vlasti prema njenim podanicima u kadilucima Kolašin i Nikšić. Autor je izvodio zaključke, uglavnom, na osnovu turskih i crnogorskih izvora. Možda je upravo zbog toga gotovo izostala veza »ustanka« (možda bi ga bilo bolje nazvati pobunom) sa srpskim ustancima, koji su, izgleda, davali tom ovom pokretu. »Ustanak« 1805. godine je jedna epizoda u borbi Drobnjaka protiv otomanske vlasti, s tim što je on inače dalekosežniji cilj — konačno oslobođenje od turske vlasti. Mobilisao je znatne snage uključujući i veći broj susjednih crnogorskih plemena, mada se zvanična Crna Gora na čelu sa Petrom I i držala pasivno, jer je njen stav zavisio od rusko-turskih odnosa.

Tematiku iz privredne istorije naroda Bosne i Hercegovine pod austrougarskom vlašću tretiraju dva rada: dr Hamdije Kapidžića, **Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)** (str. 71—96) i dr Dževada Juzbašića, **Problem austrougarske politike u Bosni i Hercegovini poslije okupacije i izgradnja željezničke linije Bosanski Brod — Sarajevo** (str 97—138).

Rad o agrarnim odnosima akademika dr Hamdije Kapidžića (Pristupno predavanje održano je u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine 8. maja 1972. godine), predstavlja do sada najkompletniju ocjenu ovog veoma značajnog problema u istoriji naroda Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom. Tim je svoje, kao i radove drugih istoričara dopunio i dao jednu zaokruženu sliku ovih odnosa. U ovom radu autor iznosi osnovne karakteristike agrarne politike Habzburške Monarhije u pogledu njene 40-godišnje uprave Bosnom i Hercegovinom. Iako je dobivanjem međunarodnog mandata za okupaciju (1878) primila na sebe moralnu obavezu da riješi goruća društvena pitanja, pa i agrarno, ona nije ozbiljno pristupila njegovom rješenju. Nakon proučavanja agrarnih odnosa u prvim godinama okupacije, austrougarska uprava se odlučila za političko, a ne i ekonomsko rješenje ovog pitanja. Obligatnom otkupu kmetova pretpostavljeno je otkupljivanje na osnovu dogovora i pogodbe dviju zainteresovanih strana. Oslanjajući se na tursko agrarno zakonodavstvo (Saferska naredba od 1859) i konzervativni begovat, Monarhija je svojim polovičnim mjerama ostala na pola puta u rješavanju agrarnog pitanja (koje je bilo i ostalo »... centralno političko, ekonomsko i društveno pitanje u Bosni i Hercegovini«, a igrajući ulogu »arbitra« u agrarnim sporovima ona se našla u proopjenu dviju nepomirljivih društvenih klasa.

Rad Dž. Juzbašića odnosi se na pitanje izgradnje željeznica u Bosni i Hercegovini — na problem sa kojim se okupacioni režim susreo na samom početku svoje uprave. O ovom problemu kod nas je vrlo malo pisano. Imajući u vidu vojne, ekonomske i političke interese Habzburške Monarhije, na primjeru izgradnje željezničke pruge od Bosanskog Broda preko Zenice do Sarajeva, autor prezentira niz problema koji su proisticali iz sukoba austrijskog i mađarskog kapitala u Bosni i Hercegovini.

Za proučavanje istorije radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave značajan doprinos pružaju radovi: Ilijasa Hadžibegovića, **Klerikalizam prema radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini početkom XX vijeka** (str. 139-162) i dr. Nikole Babića, **Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine u borbi za društveni preobražaj uoči prvog svjetskog rata** (str. 163-191).

Vrlo je interesantan i malo istraživani problem o kome piše I. Hadžibegović. U svom radu on govori o pokušajima klerikalne grupe okupljene oko nadbiskupa Josipa Šadlera da u skladu sa svojim cjelokupnim programom omete formiranje socijalistički usmjerenog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini. Programatski usmjerena papskim enciklikama (iz 1891, 1901 i 1903.), ova grupa je radničkoj klasi ponudila rješenja socijalnih pitanja zasnovana na kršćanskoj ideologiji i na taj način se suprotstavljala »... svim modernim socijalnim učenjima koja su sadržavala antiklerizam i ateizam«. Sa ciljem da katoličkoj crkvi obezbijedi vodstvo nad svim katolicima u Bosni i Hercegovini ova klerikalna grupa služila se različitim metodama i sredstvima borbe. Autor je ova nastojanja prikazao na osnovu originalnih arhivskih dokumenata.

Članak N. Babića odnosi se na djelatnost Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine u periodu od 1909. godine do prvog svjetskog rata. U obradi problema autor je izabrao nekoliko važnijih sfera djelatnosti ove stranke, koja ni programski ni u praktičnoj borbi nije uspjela da savlada vlastite slabosti koje su dobrim dijelom proizilazile iz opšteg stanja u Drugoj internacionali. Boreći se za sopstveni opstanak, ona se za društveni preobražaj borila više riječima i »... bila više propagandna organizacija nego organizator praktičnih akcija za razrješenje raznih društvenih problema« (188).

Stav Srpske socijaldemokratske partije prema borbi jugoslovenskih naroda za ujedinjenje obradio je dr. Dušan Lukač u radu: **Srpski socijaldemokrati i nacionalno pitanje južnoslovenskih naroda u Austro-Ugarskoj do 1918.** (str. 191—204). Od ideje o balkanskoj federaciji koju je od svog osnivanja SSDP najdosljednije zastupala, suprotstavljajući se austrougarskoj ekspanzionističkoj politici na Balkanu, pri kraju prvog svjetskog rata iskristalisale su se u redovima ove partije dvije koncepcije rješenja jugoslovenskog pitanja. Jedna je bila više nacionalno obojena, čiji su zagovornici bili predstavnici Komiteta SSDP u Parizu okupljeni oko lista »Budućnost«, a druga internacionalistički orijentisana. Ipak, ideja balkanske federacije u SSDP nije izgubljena iz vida ni nakon ujedinjenja 1918. godine.

Nesumnjiv doprinos proučavanju stranačkog života u Bosni i Hercegovini u periodu neposredno poslije ujedinjenja 1918. godine ima rad Tomislava Kraljačića: **Organizovanje i struktura Radikalne stranke u Bosni i**

Hercegovini (str. 205—228). Ovdje je autor obradio pitanje organizovanja, te socijalnu i nacionalnu strukturu Radikalne stranke na tlu Bosne i Hercegovine. U procesu stranačkog pregrupisavanja poslije ujedinjenja, Radikalna stranka proširila je svoju djelatnost na Bosnu i Hercegovinu. Nikola Pašić je iskoristio politički momenat uslovljen krizom Pribićevićeve Demokratske stranke nakon njenog fuzionisanja sa »strankama opozicionog bloka« i stvorio jaka uporišta radikala u gradu, a donekle i na selu. Nacionalna homogenost i socijalna heterogenost dvije su trajne karakteristike ove stranke.

U redovnoj rubrici »Prilozi« objavljeno je nekoliko interesantnih priloga. To su: **Obaveze na vjernost dvojice katunara vojvodi Sandalju Hraniću** (str. 229—233) dr Desanke Kovačević-Kojić, **Prilozi za istoriju Blagaja na Buni u doba turske vladavine** (str. 235—265) Hivzije Hasandedića, **Sergej Mihajlovič Kravčinskij-Stepnjak u hercegovačkom ustanku 1875. god.** (str. 267—280) Jovana Jovanovića i **Statut sanitetske službe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije** (str. 281—292) Radomira Bulatovića.

Pored desetak ocjena i prikaza nedavno objavljenih zbirki istorijskih izvora, održanih međunarodnih skupova, monografija i dr. devetnaesti broj **Godišnjaka** donosi i bibliografiju objavljenih radova dr Hamdije Kapižića (str. 331—336).

Na kraju možemo konstatovati da su napori nove redakcije urodili plodom i da su nastavljene pozitivne tradicije ovog uglednog stručnog časopisa koji daje zapažen prilog jugoslovenskoj historiografiji.

Ibrahim Tepić